

ՀԱՅԱՐՓԻ ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ

Երևան քաղաքի ընդհանուր իրավասության
դատարանի դատավոր,
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի
քաղաքացիական իրավունքի ամբիոնի հայցորդ

ԵՐԵՒԱՅԻ ԼՍՎԱԾ ԼԻՆԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԸ ՔԱՂԱՔԱՅԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Երեխայի կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունքը լավագույն միջոցն է երեխայի շահը պարզելու համար: Այս իրավունքի իրացմամբ է պայմանավորված նաև երեխայի այլ իրավունքների լավագույն կիրարկումը: Գտնում ենք, որ երեխայի կարծիքն արտահայտելու իրավունքը կոչված է նաև ապահովելու երեխայի կարևոր իրավունքներից մեկը՝ ազատ տեղաշարժվելու իրավունքը և դրա պաշտպանությունը, որը լավագույնս կարող է ապահովվել՝ երեխայի կարծիքը պարզելով և այն հաշվի առնելով:

Հիմնաբառեր - երեխայի կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունք, երեխայի հասունության որոշակի մակարդակ, երեխայի լաված լինելու իրավունք:

Խոսելով երեխայի՝ իրեն վերաբերող հարցերում կարծիքը պարզելու և հաշվի առնելու աստիճանի (պարտադիրության) մասին, գիտնականների վերլուծություններն ընթացել են Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիոն կարգավորման ճանապարհով, երբ, հիմնականում, որդեգրվել է այն մոտեցումը, որ յուրաքանչյուր դեպքում պետք է առաջին հերթին պարզել երեխայի հասունության աստիճանը:

Այսպես, Ա. Ի. Պերգամենտը նշել է, որ երեխայի՝ ինքնուրույն որոշում կայացնելու համար անհրաժեշտ է, որ երեխայի գիտակցությունը (բանականության իմաստով - ընդգծումը մերն է) բարձր աստիճանի հասունություն ունենա:

Երեխայի կարծիքը բացահայտելը բարդ է, պայմանավորված նաև այն հանգամանքով, որ երեխան, որպես կանոն, երկու ծնողի հետ ունի կապվածություն, առավել շեշտադրվում է կապվածությունը, երբ երեխան ապրում է մեկ ծնողի հետ համատեղ, և վեճը վերաբերում է նրա բնակության վայրին, կամ մի կեցավայրից մեկ այլ կեցավայր տեղափոխվելու, երկրից դուրս գալու և միջավայրը փոխելու հետ:

Երեխան շատ հաճախ գիտակցում է, որ իր՝ այս կամ այն հարցին տրված պատասխանից է կախված, թե ում հետ է նա հետագայում բնակվելու և ում է տեսնելու դատարանի կողմից սահմանված տեսակցության կարգին համապատասխան:

Երեխայի յուրաքանչյուր իրավունքի համատեքստում դրա իրացումն ապահովվելու համար երեխայի կարծիքը վեր հանելը, պարզելը և այն հաշվի առնելը բարդ գործընթաց է: Դատական պրակտիկայում քիչ չեն այն դեպքերը, երբ դատա-

րանը, երեխայի լավագույն շահերը հաշվի առնելով, պետք է հավասարակշռություն ապահովի նաև ծնողների իրավունքների և պարտականությունների միջև: Երեխայի լավագույն շահը երբեմն տարբերվում է երեխայի արտահայտած կարծիքից՝ ինչպես այն հարցում, թե ում հետ է երեխան ցանկանում բնակվել, այնպես էլ այն հարցերում, որոնք վերաբերում են օրինակ՝ երեխայի ամառային կամ ձմեռային արձակուրդներին հանգստի իրավունքի ապահովմանը, ծնողի հետ տեսակցությանը, երբ վերջինիս բնակության վայրը գտնվում է Հայաստանի Հանրապետության սահմաններից դուրս, ինչպես նաև երեխայի՝ արտերկիր մեկնելու հարցում ծնողների համաձայնությանը:

Երեխայի կարծիքը վեր հանելու դատարանի գործառնությունների մասին է խոսել նաև իրավագետ Վ.Ա. Պաշկովան, ով կարևորելով երեխայի տարիքը՝ կարծիքն արտահայտելու իրավունքի իրացման հարցում, պակաս կարևոր չի համարել այն մեթոդը և եղանակը, որի գործադրմամբ պետք է երեխայի կարծիքը վեր հանել, պարզել: Հեղինակը նշել է, որ երեխան կարող է հարցաքննվել դատարանում մանկավարժի, դաստիարակի կամ խնամակալության և հոգաբարձության այլ մարմնի ներկայացուցչի մասնակցությամբ, սակայն պետք է բացառել նշված անձի հնարավոր բացասական ազդեցությունը երեխայի վրա՝ հաշվի առնելով նաև երեխայի հոգեվիճակը՝ պայմանավորված լոկ դատարան կանչելու փաստով:

Ուստիև կարևորում ենք երեխայի կարծիքը վեր հանելիս պարզել ոչ միայն այդ պահին երեխայի ունեցած հոգեբանական վիճակը, այլև բացահայտել, թե ինչպիսին է այն եղել ընտանեկան վեճի

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ծագման սկզբնական փուլում: Պետք է գնահատել նաև երեխայի մոտիվացումը, այն է՝ այս կամ այն հարցին որևէ պատասխան տալիս ինչ նպատակ կամ ցանկություն է հետապնդում երեխան:

Իրավագետները, խոսելով երեխայի լավագույն շահը ճիշտ վեր հանելու և երեխայի կարծիքը պարզելու մեխանիզմների մասին, կարևորել են նաև այն հանգամանքը, որ դատարանի դերակատարությունը չափազանց մեծ է այս հարցում, քանի որ իրավասու մարմինը պետք է ոչ միայն պարզի երեխայի լավագույն շահը, այլև գնահատի, թե որքանով է այս կամ այն հարցին պատասխանելիս երեխան գտնվում ծնող/ներ/ի ազդեցության ներքո:

Շահագրգիռ անձանց բացասական ազդեցությունը կարող է նաև լինել տևական, և միայն ծնողների՝ նիստերի դահլիճում ֆիզիկապես բացակայությունն ապահովելը դեռևս բավարար չէ արձանագրելու, որ երեխայի կարծիքը զերծ է ծնող/ներ/ի բացասական ազդեցությունից: Երեխայի կարծիքը համապատասխան ազդեցության է ենթարկվում, որպես կանոն, ընտանեկան վեճի հենց սկզբնական փուլում:

Վ.Ա. Պաշկովան առաջարկում է երեխայի հարցաքննությունն իրականացնել այնպիսի անձի կողմից, ով հատուկ գիտելիքների և հմտությունների է տիրապետում, այն է՝ հոգեբանի⁴:

Դատական պրակտիկան վկայում է այն մասին, որ դատարանի դերը չի սահմանափակվում երեխայի կարծիքը պարզելու, այն վեր հանելու գործողության կատարմամբ, այլ դատարանը խնդիր ունի նաև պարզելու, թե արդյոք այդ կարծիքը ձևավորվել է ծնող/ներ/ի ուղղակի և անմիջական ազդեցությամբ, թե՛ այն երեխայի՝ ազատ ձևավորված կամահայտնությունն է:

Ինչպես նշել է իրավագետներից Ի.Վ. Ջաբուան՝ երեխայի կարծիքը կարող է բնութագրվել որպես իրավական անհրաժեշտություն և այն հանդիսանում է իրավաբանական փաստ՝ նրան վերաբերող հարցերում որոշում կայացնելու գործընթացում⁵:

Այսպիսով, ակնհայտ է, որ օրենքը նույնպես չի սահմանել երեխայի կարծիքն ազատ արտահայտելու իրավունքի իրացման հարցում տարիքային նվազագույն շեմ՝ շեշտադրումը կատարելով երեխայի հասունությանը: Հետևաբար, յուրաքանչյուր դեպքում երեխայի լավագույն շահը պարզելիս չափազանց կարևոր է պարզել, առաջին հերթին, երեխայի հասունության աստիճանը: Միևնույն ժամանակ, մեր համոզմամբ, ներպետական օրենսդրությունը չի սահմանում հստակ մեխանիզմ երեխայի հասունության մակարդակը պարզելու համար:

Դատական պրակտիկան վկայում է այն մասին, որ 10 տարին չլրացած երեխաների հասունության որոշակի մակարդակի հասած լինելու մասին տեղեկությունները, որպես կանոն, տրվում են շահագրգիռ անձանց կողմից՝ բանավոր հայտարարելով այդ մասին, կամ վեր են հանվում խնամակալության և հոգաբարձության մարմինների կողմից՝ ապահովելով մանկավարժի կամ հոգեբանի մասնակցությամբ երեխայի հետ անմիջական շփումը:

Օրենսդիրը կարևորում է երեխայի տեղեկացված լինելու, նրա՝ գաղափարներ փնտրելու, գտնելու, այդպիսիք արտահայտելու հարցը, սակայն գտնում ենք, որ զարգացող հասարակության պայմաններում կարևոր է վերանայել այն մեթոդները և եղանակները, որոնք թույլ են տալիս պարզել երեխայի հասունության մակարդակը, աստիճանը:

Մեր համոզմամբ, օրենսդրական փոփոխությունների և կոնվենցիոն կարգավորումների ուժով երեխայի (անկախ տարիքից) լաված լինելու իրավունքը պետք է ապահովել, եթե երեխան ունի խոսելու և արտահայտվելու բավարար հնարավորություն: Ընդ որում, գտնում ենք, որ ծնողների կողմից երեխայի կարծիքը պարզելու պարտականությունը պետք է իրականացնել մշտապես՝ առօրյա կյանքում, երեխային առնչվող ցանկացած հարցում, իսկ այն դեպքում, երբ երեխային առնչվող որևէ հարցում (օրինակ՝ բնակության վայրի, ազատ տեղաշարժվելու իրավունքի իրացման, տեսակցության և այլ հարցերում) վեճ է առկա, ապա խնամակալության և հոգաբարձության մարմինը պետք է մշտապես ապահովի երեխայի լաված լինելու իրավունքը, և հստակ կարծիքի առկայությամբ ամրագրի այն, իսկ նման հնարավորության բացակայության դեպքում՝ արձանագրի դրա հիմնավորումները:

Այլ է իրավիճակը դատարանում, երբ իրավասու մարմինը հնարավորություն չունի յուրաքանչյուր դեպքում անմիջական շփվել երեխայի հետ, և երեխայի լաված լինելու իրավունքն իրացվում է կամ համապատասխան միջնորդության հիման վրա, կամ այն դեպքում, երբ դատարանը, վեճի բնույթից ելնելով, դիտարկում է նման անհրաժեշտություն և գործելով ի պաշտոնե (ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 203-րդ հոդվածի ուժով)՝ ապահովել երեխայի ներկայությունը դատական նիստերի դահլիճում: Յուրաքանչյուր դեպքում դատարանն է իրավասու որոշել երեխայի կարծիքը վեր հանելու անհրաժեշտությունը դատարանի կողմից *անձամբ (անմիջակաճորեն)*:

Իրավագետ Ի.Վ. Ջաբուան նշում է, որ երեխա-

յի կարծիք արտահայտելու իրավունքը և այդ կարծիքը հաշվի առնելու իրավունքը՝ տարբեր իրավական կատեգորիաներ են: Այսպես, երեխան իրավունք ունի կարծիք արտահայտել ընտանիքում՝ ցանկացած հարցում, որն առնչվում է իրեն, և լինել լաված դատարանում կամ վարչական մարմնում: Սակայն երեխայի կարծիք արտահայտելը չի բացառում ծնողների կամ դատարանի, կամ վարչական մարմնի կողմից այդ կարծիքին ճիշտ հակառակ որոշում կայացնելու հնարավորությունը: Ուստիև այստեղ խոսքը վերաբերում է արդեն երեխայի կարծիքը հաշվի առնելուն⁶:

«Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2017 թվականի դեկտեմբերի 21-ի թիվ ՀՕ-10-Ն օրենքով ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 44-րդ հոդվածը լրացվեց 1.1-ին մասով, ըստ որի՝ «1.1. Երեխան իրավունք ունի ազատ արտահայտելու իր կարծիքը, որը, երեխայի տարիքին և հասունության մակարդակին համապատասխան, հաշվի է առնվում իրեն վերաբերող հարցերում: Երեխայի կարծիքը լսելիս իրավասու մարմինը օրենքով նախատեսված դեպքերում ներգրավում է մանկական հոգեբանի կամ մանկավարժի, կամ սոցիալական աշխատողի:»⁷:

ՀՀ ընտանեկան օրենսդրությամբ հիշյալ փոփոխության կատարմանը հաջորդեց ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսդրությամբ համապատասխան փոփոխության կատարումը:

ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 263-րդ հոդվածի 2-րդ մասում ամրագրվեց. «Որդեգրվող երեխային դատարանը հարցեր է ուղղում՝ որդեգրման վերաբերյալ երեխայի կարծիքը պարզելու համար՝ հաշվի առնելով նրա տարիքը և հասունության մակարդակը:»:

Միևնույն ժամանակ, անհրաժեշտ ենք համարում նշել, որ որդեգրման գործերի քննության ընթացքում երեխայի մասնակցության պարտադիրության առումով տարիքային շեմը չփոփոխվեց, և ինչպես նախկին ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսդրությամբ⁸ (ՀՀ ԶԴՕ 173³-րդ հոդված), այնպես էլ գործող դատավարական օրենքով պահպանվեց այն ձևակերպումը, որ 14 տարին լրացած երեխայի մասնակցությունը պարտադիր է:

Հընթացս օրենսդրական փոփոխությունների՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսդրությամբ առաջին անգամ ամրագրվեց «Ընտանեկան գործերով վարույթը» վերտառությամբ 2-րդ գլուխը, որը բովանդակում է ընդամենը մեկ հոդված՝ 203-րդը, ըստ որի՝ «1. Ընտանեկան վեճեր քննելիս գործի քննությունն իրականացվում է սույն օրենսգրքով

նախատեսված կանոնների պահպանմամբ՝ հաշվի առնելով Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան օրենսգրքով և սույն հոդվածի 2-րդ մասով սահմանված առանձնահատկությունները:

2. Երեխայի լավագույն շահերի ապահովման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ դատարանը գործի լուծման համար անհրաժեշտ ներքին համոզմունք ձևավորելու նպատակով պարտավոր է, չսահմանափակվելով գործին մասնակցող անձանց միջնորդություններով, նրանց ներկայացրած ապացույցներով և գործում առկա այլ նյութերով, ձեռնարկել ողջամիտ միջոցներ գործի քննությունը լրիվ, բազմակողմանի իրականացնելու համար, մասնավորապես՝ պահանջելու տեղեկություններ, ապացույցներ, լրացուցիչ բացատրություններ, հանձնարարելու գործին մասնակցող անձանց ներկայանալ դատական նիստի, նշանակելու փորձաքննություն, հարցաքննելու վկաների, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններից, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանցից պահանջելու փաստաթղթեր:

3. Երեխայի լավագույն շահերի ապահովման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ դատարանն իր նախաձեռնությամբ կամ կողմի միջնորդությամբ հայցի ապահովման կարգով կարող է գործին մասնակցող կամ այլ անձանց արգելել կամ պարտավորեցնել կատարելու որոշակի գործողություններ, թեկուզև հայցի ապահովման կիրառված միջոցն առերևույթ հանգեցնում է ներկայացված պահանջի փաստացի կատարման:»:

Նշված հոդվածում և/կամ այլ հոդվածներում որևէ նշում չկատարվեց ո՛չ երեխայի՝ տարիքին և հասունության մակարդակի հաշվառմամբ դատարան կանչելու վերաբերյալ, ո՛չ երեխայի կարծիքը վեր հանելու և հարցաքննելու առանձնահատկությունների վերաբերյալ, այնինչ, մեր համոզմամբ, հենց այս գլխում պետք է տեղ գտնեն բոլոր այն դատավարական գործիքները և մեխանիզմները, որոնք հնարավորություն են ընձեռում դատարանին երեխայի հետ «աշխատելու» նրա լավագույն շահը պարզելու համար:

Խնդրո առարկա գլխում օրենսդիրը կարծես թե ընտանեկան գործերի շարքը նույնպես չի առանձնացրել, այնինչ, մեր համոզմամբ, դրանցից յուրաքանչյուրը՝ ըստ պահանջի տեսակների, ունի քննության առանձնահատկություն, և մնան բովանդակությամբ գլուխը վերնագրելիս առնվազն գործերի մի քանի տեսակների մասով դատավարական կարգի առանձնահատկությունները պետք է առանձնացնել (օրինակ՝ ամուսնալուծության պահանջի մասին քաղաքացիական գործերով ապա-

www.ardaradutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

ցուցման բեռի բաշխման որոշման կայացման, այդ բնույթի գործերի հնարավորինս արագ և արդյունավետ քննության ապահովման, կամ ամուսնալուծության և ալիմենտի պահանջների հետ համատեղ կյանքում ձեռք բերված գույքի բաժանման պահանջի համատեղ ներկայացման և քննության, ներկայացման դեպքում անհապաղ վարույթ ընդունելու հարցը լուծելիս պահանջներն առանձնացնելու դատարանի հայեցողական իրավասության և այլն), այդուհանդերձ, ունենալով շատ ասելիք վարույթի առանձնահատկությունների մասին, պետք է փաստել, որ խնդրո առարկա հողվածը նվիրված է հիմնականում երեխայի լավագույն շահին և դատարանի՝ ի պաշտոնե (ex officio) գործելու իրավասությանը:

Հիշյալ հողվածի դատական պրակտիկայում կիրառելիությունը վկայում է այն մասին, որ այն գրեթե ոչ մի գործիքակազմ չի տալիս դատավորին իրացնելու իր ի պաշտոնե լիազորությունները՝ ուղղված երեխայի լավագույն շահի բացահայտմանը, ինչն, առաջին հերթին, կարող է իրագործվել երեխային լսելու և նրա կարծիքը վեր հանելու միջոցով:

Այսպես, դատական գործերի քննության ընթացքում շատ դեպքերում չի ապահովվում խնամակալության և հոգաբարձության մարմինների ներկայացուցիչների ֆիզիկական ներկայությունը, և նշված մարմինը բավարարվում է միայն եզրակացությունը դատարանին հասցեագրելով: Ուստի, եթե անգամ մեծ լինի դատարանի ցանկությունը լսելու կամ ապահովելու նաև մանկավարժի կամ հոգեբանի ներկայությունը՝ հարց է առաջանում, թե ի՞նչ կերպ պետք է այդ մասնագետներն ընտրվեն, ո՞ւմ կողմից, ո՞վ է նման մասնագետների ցանկ տրամադրելու դատարանին: Բացի այդ, դատական պրակտիկայում դատարանի գերխնդիրն է երեխային լսելու՝ կարծիքն անձամբ վեր հանելու դատական գործընթացի կազմակերպումը, քանի որ դատական նիստին որպես կանոն ներկա են գտնվում անհաշտ ծնողները, երեխան հրավիրվում է նիստերի դահլիճ արդեն իսկ վախեցած և կաշկանդված լինելով ոչ միայն դատավորի արտաքին տեսքով (պատմուճանի սև գույնը որպես կանոն վախեցնում է երեխաներին), այլև լարված մթնոլորտով, երբ ծնողներից յուրաքանչյուրը փորձում է երեխային «իր կողմը ներքաշել» և «տանջել» իր հարցերով: Ուստի, դատարանին չի մնում այլ բան, քան դատական նիստերի դահլիճից դուրս հրավիրել բոլոր ներկա գտնվողներին և փորձել անձամբ գրուցել երեխայի հետ, ապա հնարավորություն ընձեռել կողմերին լսելու երեխայի տված բացատ-

րությունները և կարծիքը:

Զննարկման առարկա հողվածն ամրագրում է, որ երեխայի լավագույն շահերի ապահովման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ դատարանը գործի լուծման համար անհրաժեշտ ներքին համոզմունք ձևավորելու նպատակով պարտավոր է, չսահմանափակվելով (ընդգծումը մերն է) գործին մասնակցող անձանց միջնորդություններով, նրանց ներկայացրած ապացույցներով և գործում առկա այլ նյութերով, ձեռնարկել ողջամիտ միջոցներ գործի քննությունը լրիվ, բազմակողմանի իրականացնելու համար, մասնավորապես պահանջելու տեղեկություններ, ապացույցներ, լրացուցիչ բացատրություններ, հանձնարարելու գործին մասնակցող անձանց ներկայանալ դատական նիստի, նշանակելու փորձաքննություն, հարցաքննելու վկաների, պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմիններից, ֆիզիկական և իրավաբանական անձանցից պահանջելու փաստաթղթեր:

Ավելին, երեխայի լավագույն շահերի ապահովման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ դատարանն իր նախաձեռնությամբ կամ կողմի միջնորդությամբ հայցի ապահովման կարգով կարող է գործին մասնակցող, կամ այլ անձանց արգելել, կամ պարտավորեցնել կատարել որոշակի գործողություններ, թեկուզև հայցի ապահովման կիրառված միջոցն առերևույթ հանգեցնում է ներկայացված պահանջի փաստացի կատարման: Այս դիտարկման շրջանակներում կարծում ենք, որ հայցի ապահովման միջոցի կիրառումը դատարանի նախաձեռնությամբ (ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 203-րդ հոդված) պետք է նաև ծառայեցնել երեխայի գտնվելու վայրի (տեղաշարժվելու իրավունքի իրացման շրջանակի) կամայական փոփոխության արգելքին:

Ամփոփելով վերը նշվածը՝ կարող ենք արձանագրել, որ ընտանեկան գործեր քննելիս առաջին անգամ դատարանին տրվել է ի պաշտոնե գործելու իրավասություն և օրենսդրորեն ամրագրվել է դատարանի լիազորությունը՝ չսահմանափակվելու կողմերի միջնորդություններով, ձեռնարկելու անհրաժեշտ համարվող գործողությունները՝ երեխայի լավագույն շահը պարզելու համար:

Այդուհանդերձ, գտնում ենք, որ երեխայի կարծիքը (հասունության և տարիքային առանձնահատկություններից ելնելով) բացահայտելու, ինչպես նաև երեխային դատարան հրավիրելու, երեխայի հարցաքննությունը կազմակերպելու, մանկավարժի կամ հոգեբանի ընտրություն կատարելու և վերջիններիս հրավիրելու, ինչպես նաև դատարանի հանձնարարությունները չկատարելու իրա-

վական հետևանքների մասին այս գլխում պետք է տեղ գտնեն առնվազն նվազագույն չափորոշիչները սահմանող դրույթներ:

Ուստիև առաջարկում ենք ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 22-րդ գլխում կատարել լրացումներ, մասնավորապես սահմանելով՝

- երեխային դատարան հրավիրելու կարգը,
- մանկավարժին կամ հոգեբանին դատարան հրավիրելու կարգը,
- երեխային հարցաքննելու կարգը,
- դատարանի հանձնարարության չկատարման իրավական հետևանքները:

Լրացման ենթակա հոդվածներն առաջարկում ենք ձևակերպել հետևյալ բովանդակությամբ.

Երեխային դատարան հրավիրելու կարգը.

1. Առաջին ատյանի դատարանը երեխայի լսված լինելու իրավունքն ապահովելու համար գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ կամ իր նախաձեռնությամբ կարող է դատարան հրավիրել երեխային:

2. Երեխայի դատական նիստին ներկայանալու ապահովման պարտականությունը կրում է ծնողը կամ այն անձը, ում անմիջական խնամքի ներքո այդ պահին գտնվում է երեխան:

3. Գատական նիստին երեխայի մասնակցությունն ապահովելու անհնարինության մասին սույն հոդվածի 2-րդ մասում նշված անձը պարտավոր է մինչև դատական նիստն այդ մասին հայտնել առաջին ատյանի դատարանին՝ նշելով դատական նիստին երեխայի ներկայությունն ապահովելու անհնարինության պատճառները: Պատճառը դատարանի կողմից անհարգելի ճանաչվելու դեպքում սույն հոդվածի 2-րդ մասում նշված անձի վրա են դրվում հարցաքննությամբ պարզման ենթակա հանգամանքների հիմքում դրված փաստերի ապացուցման բացասական հետևանքները:

Երեխային հարցաքննելու կարգը.

1. Երեխան դատական նիստերի դահլիճում, ինչպես նաև անհրաժեշտության դեպքում՝ արտագնա դատական նիստում հարցաքննվում է մանկավարժի կամ հոգեբանի պարտադիր մասնակցությամբ:

2. Անհրաժեշտության դեպքում՝ երեխայի հարցաքննությանը կարող են մասնակցել նաև նրա ծնողները, այլ օրինական ներկայացուցիչները, ինչպես նաև խնամակալության և հոգաբարձության մարմնի ներկայացուցիչը:

3. Սույն հոդվածի 2-րդ մասում նշված անձինք երեխային կարող են հարց ուղղել միայն դատարանի

նի բույլավությամբ:

4. Գատարանը ելնելով երեխայի լավագույն շահերից՝ իրավասու է ցանկացած պահի դադարեցնել հարցաքննությունը, ինչպես նաև նիստերի դահլիճից (արտագնա դատական նիստի դեպքում՝ սահմանված վայրից) հեռացնել հարցաքննությանը ներկա գտնվող անձանց, բացառությամբ՝ մանկավարժի կամ հոգեբանի:

5. Գատական նիստերի դահլիճից հեռացված անձը հարցաքննության ավարտից հետո իրավասու է ծանոթանալ հարցաքննության արձանագրությանը:

Մանկավարժին կամ հոգեբանին դատարան հրավիրելու կարգը.

1. Երեխայի լավագույն շահերի ապահովման անհրաժեշտությունից ելնելով՝ դատարանն իր նախաձեռնությամբ կամ գործին մասնակցող անձի միջնորդությամբ կարող է գործի քննությանը մասնակից դարձնել մանկավարժին կամ հոգեբանին:

2. Մանկավարժի կամ հոգեբանի անվանման, հասցեի և մասնագիտական գիտելիքներ ունենալու վերաբերյալ տեղեկությունները դատարանին տրամադրվում են գործին մասնակցող անձի կամ ՀՀ դատական դեպարտամենտի կողմից:

3. Մանկավարժը կամ հոգեբանը դատարանի համապատասխան որոշմամբ գործի քննությանը մասնակից դառնալու պահից ձեռք է բերում սույն օրենսգրքով սահմանված մասնագետի կարգավիճակ:

Գատարանի հանձնարարության չկատարման իրավական հետևանքները.

Սույն գլխով սահմանված կարգով դատարանի որոշումները և հանձնարարություններն առանց հարգելի պատճառի չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու դեպքում դատարանն իրավասու է դատավարությանը մասնակցող անձի նկատմամբ կիրառել սանկցիա:

Գատավարական առումով կարող է հարց ծագել, թե, ի վերջո, երեխայի բացատրությունը և արտահայտած կարծիքն այս կամ այն հարցի կապակցությամբ դատավարական օրենսգրքով սահմանված ապացույցի ո՞ր տեսակը պետք է համարել: Մեր կարծիքով, այն բովանդակային առումով հանդիսանում է բացատրություն, և որպես իր տեսակի մեջ ուրույն ապացույց՝ գտնում ենք, որ այն պետք է իր տեղը գտնի ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 67-րդ հոդվածում՝ «Երեխայի բացատրությունները» վերտառությամբ:

Հետևաբար, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի 67-րդ հոդվածի 1-ին մասն

www.ardadatutyjournal.com

ԱՐԴԱՐԱԴԱՏՈՒԹՅՈՒՆ

առաջարկում ենք լրացնել 7-րդ կետով՝ «Երեխայի բացատրությունները» վերառությամբ:

Նման օրենսդրական փոփոխությունները և լրացումները կնպաստեն ոչ միայն դատական պրակտիկայում որոշակիության և միասնականության ապահովմանը, այլև կղառնան երաշխիք երեխաների՝ դատական գործերով ներգրավվածության ապահովման հարցում՝ երեխայի լավագույն շահերի պաշտպանության՝ կարծիքն ազատ արտահայտելու և լաված լինելու իրավունքների իրացման համատեքստում:

Ավելորդ չենք համարում նշել, որ նման օրենսդրական փոփոխությունները նաև Հայաստանի Հանրապետության իրավական համակարգի համար կղառնան ձեռքբերում՝ հաշվի առնելով

այն, որ մեր կատարած ուսումնասիրությունների արդյունքում Անկախ պետությունների համագործակցության անդամ պետությունների և Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության օրենսդրությամբ սահմանված չեն նման կարգավորումներ, ուստիև առաջարկվող փոփոխությունների առումով Հայաստանի Հանրապետությունը կարող է դառնալ առաջին երկիրը, որն օրենսդրական նոր մակարդակի կբարձրացնի երեխայի լաված լինելու իրավունքը՝ շեշտադրելով երեխայի՝ որպես իրավունքի ինքնուրույն սուբյեկտի դերակատարությունը քաղաքացիական շրջանառության մեջ:

¹ Տե՛ս, Երեխայի իրավունքների մասին կոնվենցիա, ընդունված 20.11.1989 թվականին, ՄԱԿ գլխավոր ասամբլեայի կողմից, հոդված 12-րդ:

² Տե՛ս, Пергамент А.И. Опекa и попечительство. М., 1966г., С. 98:

³ Տե՛ս, Пашкова В.А., Проблемы реализации права ребенка выразить свое мнение в суде, Национальный исследовательский университет «Высшая Школа Экономики», <https://cyberleninka.ru/>, 03.12.2020 թվականի դրությամբ:

⁴ Տե՛ս, Пашкова В.А., Проблемы реализации права ребенка выразить свое мнение в суде, Национальный исследовательский университет «Высшая Школа Экономики», <https://cyberleninka.ru/>, 03.12.2020 թվականի դրությամբ:

⁵ Տե՛ս, Джабуа И.В., Право ребенка на выражение собственного мнения, Вестник московского университета МВД России N 3, 2013г.:

⁶ Տե՛ս, Джабуа И.В., Право ребенка на выражение собственного мнения, Вестник московского университета, МВД России N 3, 2013г.:

⁷ Տե՛ս, «Հայաստանի Հանրապետության ընտանեկան օրենսգրքում փոփոխություններ և լրացումներ կատարելու մասին» 2017 թվականի դեկտեմբերի 21-ի թիվ ՀՕ-10-Ն օրենքը:

⁸ Տե՛ս, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք, ընդունվել է 17.06.1998 թվականին, ուժը կորցրել է 09.04.2018 թվականին:

Այարի Յարգարյան

Судья суда общей юрисдикции города Еревана,
соискатель кафедры гражданского права юридического факультета ЕГУ

РЕЗЮМЕ

Право ребенка быть заслушанным в гражданском судопроизводстве

Право ребенка свободно выражать свое мнение - лучший способ удостовериться в наилучших интересах ребенка. Наилучшее осуществление других прав ребенка также обусловлено реализацией этого права. Мы считаем, что право ребенка выражать мнение призвано обеспечить одно из важнейших прав ребенка - право на свободное передвижение - его защиту, что лучше всего может быть обеспечено путем выяснения мнения ребенка, принятия это во внимание.

Ключевые слова: право ребенка свободно выражать свое мнение, определенный уровень зрелости ребенка, право ребенка быть услышанным.

Hayarpi Zargaryan

Judge of the Court of First Instance of Yerevan,
PhD Student at the YSU Chair of Civil Law

SUMMARY

The right of the child to be heard in civil proceedings

The right of the child to express his or her opinion freely is the best way to ascertain the best interests of the child. The best exercise of other rights of the child is conditioned by the realization of this right. We believe that the right of the child to express an opinion is called to ensure one of the most important right of the child - the right to free movement - its protection, which can best be ensured by finding out the opinion of the child, taking it into account.

Key words: the right to freely express child's opinion, a certain level of maturity of the child, the right of the child to be heard.